

ANDREEA ZAVICSA

ÎNTRE PROLOG ȘI EPILOG ÎN PROZA LUI PETRU CIMPOEȘU

(fragment)

Introducere

Odată descoperită proza de mari dimensiuni a lui Petru Cimpoescu, impresia că autorul este descendentul în linie dreaptă al canonicului Caragiale este covârșitoare: același umor grotesc, același discurs ironico-usturător și, mai ales, aceeași fină construcție sau deconstrucție a psihologiilor. Tipurile umane caragialești care și-au câștigat eternitatea încă de la 1900 sunt acum readuse la viață în peisajul de un pitoresc sinistru al României ante și postdecembriste. Dar mai înspăimântătoare decât impresia de *firesc* a decorului este surprinzătoarea actualitate a paginilor romanelor sale, unul dintre ele apărut chiar cu 33 de ani în urmă. Numitorul comun al volumelor *Firesc* (1985), *Simion liftnicul* (2001), *Christina Domestica și Vinătorii de suflete* (2006) și *Celălalt Simion* (2015) este resemantizarea unui dezechilibru imposibil de refăcut al societății românești (post)ceaușiste, pe fondul căreia se perindă personaje cu psihologii și origini dintre cele mai diferite (purtătoare ale unor destine contrare celor prefigurate din punct de vedere onomastic), reunite sub egida aceluiași cenușiu existențial din care nu pot evada. Realismul îmbinat pe alocuri cu științifico-fantasticul, cu naturalismul și caricaturalul oglindeste în bună măsură incapacitatea românului de a se adapta schimbărilor bruște de regim, așa cum nici unei rutine istorice și împovărătoare nu i se poate supune.

Pornind de la toposul, onomastica și perspectiva narativă într-o continuă schimbare ale romanelor precizate mai sus, important de remarcat este modul în care evoluează sau involuează caracterele, deoarece, la finalul fiecărui op, impresia generală este că un personaj poate susține opera mai mult decât ideea în sine. Imaginea unei României aflate între seceră și ciocan și, mai târziu, sub jugul capitalismului instaurat pe neașteptate nu ar fi produs un ecou atât de puternic dacă nu ar fi existat o tânără ingineră dezorientată, un liftnic propovăduitor, un escroc în devenire sau o ființă domestică care să o populeze. Tratănd romanele nu în ordinea apariției, ci în funcție de legătura care se creează între ele, scopul lucrării este de a demonstra că sensibili-

tatea, vulnerabilitatea, monotonia, teama și fericirea simulată, în fine – toate acestea sunt condimentele care dau gust unei vieți de regim, în provincie –, și de a răspunde unei întrebări care inevitabil apare la final de lectură: trăirile românului se răsfrâng asupra vieții românești sau atmosfera apăsătoare a țării determină metamorfoza sufletească a individului inadaptat? De asemenea, eseul își mai propune să dovedească modalitatea în care teoriile ficționale ale lui Toma Pavel se pot plia pe textele autorului băcăuan, printr-o scurtă analiză a spațiilor cimpoesiene ca obiecte ficționale originare, imigrante sau substituite, complet resemantizate, în planul narațiunii și purtătoare ale unor semnificații metaforice insolite. [...]

Chilia dintre etaje

Simion liftnicul. Roman cu îngeri și moldoveni (2001), distins cu numeroase premii și considerat unanim de critici drept chintesența integralei operei lui Petru Cimpoescu, vine în completarea peisajului *firesc* al unei României care nu se poate obișnui cu prea multa libertate care i se oferă după căderea regimului. Este romanul în care „umorul autorului merge mână în mână cu finețea lui psihologică, Petru Cimpoescu făcând și din cele mai mici schimburi de replici ori gesturi ale moldovenilor săi tot atâtea fire și noduri caracterizante, persistente în memoria cititorului.”¹ În România postdecembristă a anului 1997, într-un bloc de pe strada Oilor din Bacău, un locatar se blochează în lift la etajul opt, după modelul schivnicilor ortodocși de odinioară. Pornind de la această intrigă, romanul este o frescă la scară mică (!) a României debusolate, care încearcă să își recapete forțele și să încerce un alt drum, dar comite aceleași greșeli din trecut. Focalizarea externă și perspectiva de la particular la general, de la bloc la imaginea întregii țări, la care se adaugă umorul grotesc și onomastica incredibil aleasă a personajelor sunt ingredientele care conferă banalității acel plus de inedit necesar. Pentru că, în definitiv, Petru Cimpoescu mânuiește în mod exemplar arta de a transforma banalul în spectaculos, de a expune peisajul mioritic în lumină naturală

și de a-l lăsa să trăiască. Într-o recenzie la romanul din 2001, Vasile Dan recunoaște că autorul „umbă la idei, personaje, conflicte, și nu, așa cum se întâmplă aproape la toți congenerii lui de astăzi, cu obstinență, la exprimarea lor. El plonjează direct în inima unei realități social-politice imediate, postdecembriste, cu toată tulburarea și incertitudinile ei.”²

Vecinul Toma de la patru, avid ascultător al emisiunilor BBC care încep a fi traduse în română după Revoluție, Pelaghia, o doamnă de 37 de ani căsătorită, dar care are o aventură secretă cu un alt domn din bloc, „al cărui-nume-îl-trecem-sub-tăcere”, Elefterie Popescu, personaj care a migrat tocmai din paginile caragialești în realitatea ficțională a autorului contemporan, Nicostrat zis Zăvorâtul, profesor de Kama Sutra, Vasile, tatăl Pelaghiei, dornic de a înființa un partid împreună cu Ion-șeful-de-scară, vecinul Anghel, funcționarul model chinuit de mâncărurile blestemate ale râiei, Eftimie, profesorul de științe, prins într-un scandal sexual cu eleva Ciobanu Lenuța, Ilie, vecinul de la șapte care își demontează și repară motocicleta pe tot parcursul romanului, poetul Gheorghe, care vorbește în rime și suferă de insomnia acum când nu mai are pentru ce cozi să se trezească devreme, Temistocle, elevul de clasa a VI-a care dă la școală răspunsuri de o inteligență ieșită din comun, impresionând-o pe domnișoara Zenovia, profesoara lui de română și discipolă a lui Nicostrat și, nu în cele din urmă, Simion liftnicul, cizmarul de la parterul blocului, sunt personaje atât de tipice, atât de pitorești, de obișnuite, dar, totodată, foarte bine particularizate. Locuiesc laolaltă, împart aceeași scară de bloc, același lift, fără a se întâlni dincolo de nelipsitele ședințe de scară. Simion se blochează în liftul pe care și-l transformă în chilie, pentru a se bucura de ședințele sale de spiritism în liniștea ce îi era veșnic tulburată în garsoniera sa de la parter. Fără a putea folosi ascensorul, locatarii sunt nevoiți să urce și să coboare pe scări, întâlnindu-se inevitabil între etaje. Ceea ce Simion ar fi vrut să fie o izolare completă s-a transformat în cea mai mare reuniune din istoria blocului, pentru că, treptat, fiecare personaj află cauza inactivității liftului și i se confesează lui Simion ca unui adevărat preot. Din spatele ușilor liftului, Simion ascultă și rareori răspunde. Până spre finalul romanului, când le va ține adevărate discursuri pilduitoare, liftnicul preferă să își petreacă timpul rugându-se dimineața, la prânz și seara. Dincolo de chilia improvizată, locatarii sunt protagoniștii unei comedii care e viața însăși.

Există, de altfel, și un comic al onomasticii. Toma Necredinciosul este, din contră, foarte credul. Tot ce aude la televizor consideră că vine dintr-o sursă sigură, tocmai de la BBC, la fel cum se încrede și în escrocii care îi oferă „cadouri” în schimbul unei taxe de transport. Ion-șeful-de-scară este purtătorul celui mai comun nume, semn al nediferențierii sale prin mai nimic față de restul locatarilor. Este un tipic a cărui mare plăcere este să întocmească anunțuri pentru avizierul blocului și să-și convoace vecinii

la ședințe pe care le prezidează cu o mândrie a superiorității asumate. Temistocle, puștiul cu nume atenian, este un intelectual în devenire, un copil sensibil, îndrăgostit de profesoara sa de română. Este la vârsta la care nu poate înțelege că trebuie să încheie un pact ficțional³ cu Mihail Drumeș, astfel încât să nu sufere pentru moartea celor doi îndrăgostiți din *Invitația la vals*. Inocența lui Temistocle se maturizează prematur odată cu primele gânduri sinucigașe care îi trec prin minte și odată ce înțelege ce se petrece dincolo de peretele despărțitor, în apartamentul lui Nicostrat Zăvorâtul. În mod paradoxal poreclit Zăvorâtul, căci ușa sa nu este niciodată încuiată, Elefterie Popescu este, bineînțeles, Lefter Popescu din *Două loturi*, avid jucător de Bingo, la rândul său convins că este pe punctul de a încasa marele premiu. Dezamăgirea îl lovește și pe el, dar, spre deosebire de predecesorul său, Elefterie nu se resemnează, ci răbufnește în mod violent, devastând împreună cu soția sa întregul sediu al casei de pariuri. Pelaghia, purtătoare a unui nume sfânt, nu este deloc o neprihănită. Se iubește pe ascuns cu un colocatar, a cărui identitate este ascunsă pe tot parcursul textului. Personajele lui Cimpoescu fac deliciul cititorului. Surprinse în obișnuitul vieții lor, ele stănesc repulsia, amuzamentul, indignarea, compătimirea, pe scurt – o gamă largă de sentimente uneori contradictorii. Cu siguranță, la finalul cărții, cititorul va încerca să descrie starea sufletească predominantă și nu va reuși să aleagă niciuna din amalgamul de emoții resimțite. Romanul lui Cimpoescu este dovada faptului că proza nu trebuie să conțină elemente de fantastic sau de supranatural pentru a ieși din normalul cotidian. În acest sens, Claudiu Turcuș observa că: „Avem de-a face cu un mulaj realist care nu omite nici una din metehnele vieții la bloc. Mai mult, figurinele închipuite de Cimpoescu au un aer de naturalețe, încât parcă vecinii din lumea reală nu sunt decât niște crochiuri mecanice ale lor. În ciuda faptului că se intersectează doar tangențial, toate aceste micronarațiuni sfârșesc prin a configura o atmosferă macrosocială atât de specifică după 1989, în care domnește confuzia, dar mai ales setea de miraculos.”⁴

Viața însăși, în simplitatea ei obositoare, este motorul întregului roman, subintitulat în cheie ludică *Roman cu îngeri și moldoveni*. În același mod ludic se și încheie. După ce a ascultat păcatele tuturor vecinilor săi, oferindu-le la schimb pilde și vorbe de duh, „Simion a deblocat liftul și l-a părăsit de bunăvoie probabil în cursul nopții de 13 spre 14 octombrie 1997.”⁵, alături de el plecând și elevul Temistocle dintr-a șasea, de a cărui mână a fost scrisă *Parabola blocului de locuințe*, dictată din spatele ușilor liftului de mai vârstnicul său partener de drum. Înțelepciunea și inocența pornesc pe un drum neștiut, lăsând în urmă blocul „ales”, adică „săraca țară bogată, patria noastră, România, așa cum ne-a lăsat-o Ceaușescu și cum am făcut-o noi după aceea!”⁶

Simion liftnicul față în față cu Simion escrocul

Spre deosebire de Temistocle (inocența), Simion (înțelepciunea) se va întoarce în paginile lui Cimpoeșu, dar nu va fi el însuși, ci reversul său, protagonist al unei narațiuni cu și despre rău, în forma sa pură. *Celălalt Simion*, zis Puiu, scrie din celula sa pagini întregi despre istoria grupului infracțional din care făcea parte și din cauza căruia se află acum în închisoare. Împreună cu Bazil, Tavi, Gogu, Emilia, soția sa, Carmen Bancomat și Deputatul, care coordonează întreaga afacere, Simion participă la ședințele premergătoare întemeierii fundației umanitare Rafael, care au loc în cărciuma Regrete Eterne din Bacău. Afacerea dubioasă este una tipic balcanică: un call-center cu suprataxă, la care românul nemulțumit și dornic de scandal sună pentru a face plângere împotriva șoferilor indisciplinați în trafic. Simion are rolul de a prelua toate apelurile și a le lungi pe cât posibil, în timp ce partenerii săi sunt fie șoferii periculoși, fie contabili. Punând în pericol viața celorlalți participanți la trafic, escrocii afișează numărul de telefon la care pot face reclamații cei nemulțumiți și, pentru a se încadra în limitele legii, menționează, cu litere minuscule, aproape invizibile de la distanță, faptul că fiecare minut din apel îl va păgubi pe reclamant de zece lei. Succesul afacerii și rapida îmbogățire a clanului nu face decât să dovedească spiritul recalcitrant al românului și setea lui de a-și lua revanșa. Activitatea de grup este doar una dintre fațetele romanului, căci, atunci când nu fac bani ușor în modul acesta, fiecare dintre membri își găsește o altă ocupație, mai mult sau mai puțin suspectă: Gogu este un „postac”, adică un internaut plătit pentru comentariile lăsate pe diverse forumuri. Sub nickname-ul „BestiaSecuristă”, „trebuia să intre pe site-ul ziarului «Deșteptarea» și să caute articole despre primar, primărie sau consiliul local. Urmând ca, după aceea, să citească comentariile forumiștilor și să intervină în dezbateri cu propriile opinii.”⁷⁷ Dar activitatea lui Gogu nu se reduce numai la accesarea acestor forumuri, ci migrează și spre alte sfere, mai mult sau mai puțin superficiale și debordând de comentarii inteligente ale unor oameni și mai inteligenți. Între timp, Bazil își omoară timpul lucrând la un tratat despre „*Reversibilitatea și Ireversibilitatea Artei în Timp și Spațiu*”, trăind pe datorii și fiind obsedat de ideea că ar putea fi ascultat de KGB: „Tratatul proiectat de el e, într-un anumit sens, un fel de mise en abîme prin care narațiunea se oglindește și se regândește pe sine, astfel încât Simion, cel care îi continuă încercarea de reflecție a lumii, crede că acest proiect ar «urma să demonstreze că omul există într-un scop mai presus de om.» Adică e o etapă dintr-un proiect mai cuprinzător.”⁷⁸

Emilia, soția lui Simion, consumatoare de Xanax ca ajutor în curele de slăbire, contribuie și ea la progresul afacerii, fiind „contabilă la două firme private, după ce au dat-o afară de la Casa de Pensii”⁷⁹, iar Tavi este dornic de un cenaclu

literar, pentru că „trebuie să-i faci mai buni și pe ceilalți, care citesc.”¹⁰ În esență, personajele romanului din 2015 păstrează legături cu precursorii lor din *Simion liftnicul*, întrunind aceleași dezamăgiri, deziluzii, speranțe și banalități ale românului care învață să profite de legile nescrise ale capitalismului și să se descurce românește. Romanul este unul actual nu doar prin apariția sa în 2015, ci și prin valențele pe care le surprinde: răul, corupția, mizeria, escrocheria tipice noului val politic și social de după 1989.

Structura romanului este ușor confuză: narațiunea la persoana I face zeci de ocolișuri și salturi în plan temporal și spațial, construindu-se pe tehnica apropoului. Numeroasele digresiuni care apar reușesc să ambiguizeze firul epic într-atât încât cititorul înțelege târziu că rândurile naratorului-personaj sunt scrise din celulă, dintr-un spațiu la fel de închis și de limitat ca liftul sau camera protagoniștilor anteriori. Adrian Jicu, într-un articol intitulat *Outsiderul-revanșa provinciei*, remarca la Petru Cimpoeșu că: „Mijloacele sale narative și stilistice sunt ale unui prozator conștient de propriile posibilități, care manipulează textul cu abilitate, într-un limbaj în care ironia se duce spre sarcasm, spre o detașare lucidă, superioară, vecină cu aroganța. El continuă lupta împotriva provincialismului îngust (una dintre obsesiile sale), dar și împotriva centrului, cu disprețul său suveran față de periferie.”¹¹

[...]

În loc de concluzii

Proza lui Petru Cimpoeșu se susține nu atât prin evocarea unei anumite perioade socio-politice din istoria țării, ci prin lucida analiză psihologică a personajelor sale, ale căror trăiri, experiențe și gânduri autorul le pătrunde în cele mai adânci unghere și pe care reușește să le pună în lumină fără pretenția spectaculosului artificial. Provincialii lui Cimpoeșu trăiesc în sensul de bază, comun al verbului, în naturalitatea cotidiană, atât de firesc consemnată, încât nu de puține ori senzația este că nu avem de-a face cu o ficțiune, ci cu o biografie. Umorul care însoțește paginile romanelor sale nu este unul intenționat comic, ci vine ca un reflex sau ca un atribut intrinsec al stilului autorului, care nu-și propune să stârnească hazul cititorului. Se întâmplă însă ca viața românului, privită de la înălțime, să conțină acea doză de comico-satiric necesară pentru îndreptarea moravurilor, cu toate că romanele lui Cimpoeșu nu se vor a fi moralizatoare, ci pure fresce ale provinciei din timpul și de după regim. Pentru că, în definitiv, între prolog și epilog nu există decât românul dezorientat care încearcă să își regăsească echilibrul în lumea lui interioară.

